

Kutatási zárójelentés

Meddőség és az asszisztált reprodukív technológiák gyakorlata

K 108981

A projekt során számos olyan kutatási témát, kérdést vizsgáltunk, amelyeket Magyarországon még senki sem vizsgált korábban. Úgy véljük, vizsgálódásaink a nemzetközi szakirodalmat is számos új izgalmas hozadékkal gazdagították; nemcsak új empirikus eredmények szintjén, hanem elméleti és módszertani újítások terén is. Kutatásaink során nemcsak a hagyományos szociológia elképzeléseire és eszköztárára támaszkodtunk, hanem cikkeinkben ezeket ötvöztük a *Science and Technology Studies*, a tudománykommunikáció, a szociálpszichológia, és a bioetika elgondolásaival. A kutatás keretén belül 15 tanulmány készült el eddig. Ezek közül megjelent/elfogadásra került hat angol nyelvű folyóiratcikk, öt magyar nyelvű folyóiratcikk, valamint egy magyar könyvfejezet és három angol nyelvű konferencia paper. Az angol nyelvű cikkek közül kettő impakt faktoros folyóiratokban jelent meg (idén jelent meg papír alapon is az 1.4 impakt faktoros *Medicine, Health Care and Philosophy* elnevezésű humán-/társadalomtudományi folyóiratban az elektív petesejt-fagyasztás megítélését vizsgáló írásunk). Még további cikkek várhatóak a kutatáshoz kapcsolódóan magyar és angol nyelven. A kutatási projekt futamideje alatt négy konferencia szekciót szerveztünk, ezek közül egyet külföldön. Eredményeinket magyar és nemzetközi konferenciákon ismertettük. Fontosnak tartottuk a tehetséggondozást: 16 fiatalot vontunk be a kutatásba gyakornokként, két tanulmányt közösen írtunk egyetemi hallgatókkal, két cikket témavezetésünkkel írt egyetemi hallgató. A kutatási projekthez kapcsolódóan számos erős szakdolgozat és sikeres TDK eredmény is született. Kutatómunkánk több díjat, elismerést is kapott.

A kutatási projekt témájának relevanciáját indokolja, hogy az alacsony termékenység a magyar társadalom egyik súlyos problémája. A jelenség mögött rejlő számos ok egyike a meddőség. Friss becslések szerint az évente született gyermekek 1,5-2%-a lombikbébi eljárások révén fogan, azonban a magyar társadalom egy ennél szignifikánsan nagyobb és egyre növekvő része küzd meddőségi problémákkal. A téma kutatása hozzájárulhat annak feltérképezéséhez, hogy milyen társadalmi támogatás segítené a helyzet javulását, valamint milyen módosításokra lenne szükség az aktuális szakpolitikában és az elavult törvényi szabályozásban.

A zárójelentésben a továbbiakban először bemutatjuk a kutatási projekt során készült tanulmányok eredményeit, majd pedig a kutatáshoz kapcsolódó tudományos szervezési eredményeket tárgyaljuk.

I. LEGFONTOSABB KUTATÁSI EREDMÉNYEK:

I.1. EGYETEMI HALLGATÓNŐK GYEREKVÁLLALÁSI TERVEI ÉS ÉRTELMEZÉSEI A KORHOZ KAPCSOLÓDÓ FERTILITÁS CSÖKKENÉSÉRŐL

Kutatásunk egyik területét eredetileg nem terveztük, de a meddőségi klinikákon végzett terepkutatás során merült fel, mint fontos potenciális probléma góc: a klinika dolgozói említették, hogy sok nő fordul olyan korban hozzájuk segítségért, amikor már nem tudnak hatékonyan segíteni. Ez szerintük arra volt visszavezethető, hogy a hozzájuk 40 felett forduló nők körében tudáshiány volt megfigyelhető a korhoz kapcsolódó fertilitás csökkenés kapcsán és arra vonatkozóan, hogy ezen mennyiben tud segíteni a technológia. Arra gondoltuk, hogy ezt a kérdést érdemes mélyebben egy kvalitatív kutatás keretein belül megvizsgálni, a jelenség mögött álló potenciális mechanizmusokat is kutatva. A téma társadalmi relevanciáját mutatja, hogy más országokhoz hasonlóan, a korábbi évtizedekhez képest Magyarországon is

emelkedett a gyermekvállalási átlagéletkor. A szülővé válás halasztása ugyanakkor a párok egy részénél oda vezethet, hogy kevesebb gyerekük születik a tervezettnél. A téma nemzetközi szakirodalmát tanulmányozva az is kirajzolódott, hogy nemzetközi szinten is egy új, egyre növekvő területről van szó. Utóbbi években egyre több kutatás jelenik meg a témában, ugyanakkor még sok a nyitott kérdés.

A tanulmányok széles köre vizsgálta már a gyermekvállalás időzítését befolyásoló tényezőket. Egyik potenciális tényező, amelyik leginkább csak az utóbbi években kezdett nemzetközi figyelmet kapni, a korhoz kapcsolódó fertilitás csökkenésre vonatkozó tudás a laikusok körében. Ehhez a területhez kíván hozzájárulni Vicsek Lilla két cikke (Vicsek 2018a, 2018b) (utóbbi tágabb témákat nézve). 2015, 2016 folyamán 12 fókuszcsoporthoz keretében vizsgáltuk egyetemi hallgatóink diskurzusait. Az eredmények értelmezéséhez az exemplifikáció szociálpszichológiai elméletén túl felhasználtuk többek között a Science and Technology Studies laikusok percepcióira vonatkozó egyes modelljeit is (deficit modell, kontextuális modell).

A fókuszcsoporthoz során a vizsgált egyetemi hallgatóink körében a korrallal járó fertilitás csökkenés nem jelentkezett explicit szempontként gyermekvállalási terveik megfogalmazásakor, a gyermekvállalás időpontjának diskurzusában inkább az volt meghatározó, hogy miket szeretnének elérni még a gyermekvállalás előtt. A beszélgetések során számos esetben megfigyelhető volt körükben tudás deficit a biológiai tényezők kapcsán, és felbukkantak különböző fertilitás és technológiai mítoszok – pozitív tévhitek saját fertilitásuk és a lombikeljárás kapcsán.

Két mechanizmus potenciális befolyásoló szerepére hívtuk fel a figyelmet: az ellenálló attitűdűre, és az exemplifikáció jelenségére.

Az eredmények megerősítették Gallagher és Upgedraff (2012) kontextuális egészségkommunikációról szóló érvelését, amely szerint az egészségügyi kockázatokkal kapcsolatos információ befogadását számos szociálpszichológiai tényező befolyásolja. A csoporttagok jellemzően egyáltalán nem számoltak a lehetőséggel, hogy idővel ők maguk kell, hogy szembesüljenek az életkoruk miatti termékenységszökkenéssel. Ehelyett sokan magukat próbálták megnyugtatni saját termékenységük feletti irányításukkal kapcsolatban azáltal, hogy az életkor szerepe helyett azokra a fertilitást befolyásoló tényezőkre helyezték a hangsúlyt, amelyet képesek kontrollálni (pl. egészséges életmód). Az életkor szerepét több csoportban is bagatellizálni próbálták: számtalan esetben kiemelték, hogy ennek szerepe nagyon „egyéni”, és nem mindenkire érvényes. A résztvevők ellenállást mutattak az életkor és terméketlenség összefüggését alátámasztó információkkal szemben oly módon, hogy saját magukat jellemzően egészségesnek értékelték, így ezzel is elkülönítették a „beteg” nők csoportjától, akiknek – szerintük – valós problémát jelenthet a meddőség. Szintén ellenállást mutattak a család és társadalom felől érkező vélt nyomással szemben, hogy a lehető leghamarabb vállaljanak gyermeket. A kutatási eredmények szerint a korrallal járó termékenységszökkenés laikus értelmezése nem csupán a két tényező közti összefüggés elismerését jelenti – hiszen ezt számos résztvevő elfogadta – hanem annak a második gondolati lépésnek az elfogadását is, hogy ez az összefüggés idővel őket is érintheti majd. Ez a második lépés azonban sokaknál nem történt meg.

A kapott eredmények arra is rámutattak, mennyire erős a példák szerepe a laikus érvelésben – amint azt az exemplifikáció-elméletet kutató szociálpszichológusok más témákkal kapcsolatban már korábban is jelezték (Zilman 1999, 2006). A csoportos beszélgetések diskurzusában kiemelkedő szerepet kapott a médiában bemutatott és a családban, baráti, ismerősi körben előforduló esetekre való hivatkozás. Ezekből az esetekből a résztvevők gyakran nyíltan, máskor implicit módon vezettek le túlzott általánosításokat. Az általánosítások többségében a termékenységgel vagy technológiával kapcsolatos mítoszok alátámasztására szolgáltak.

Egyik jelentősebb újdonsága a cikknek nemzetközi szinten is, hogy rámutat exemplifikációs mechanizmusok működhetnek a témával kapcsolatos értelmezések kialakításánál.

Gyakorlati szempontból úgy véljük ennek a vizsgálatnak a relevanciája az, hogy felhívja a figyelmet a Magyarországon a fiatal magas iskolai végzettségű nők körében potenciálisan jelen levő tudás deficitre, amely aztán kihathat a gyermekvállalási döntéseikre. Érdeemes lenne átgondolni, hogyan lehetne jobban megoldani a nők informálását a kockázatokról. Ugyanakkor a tanulmány alapján az is látható, hogy pusztán az, hogy tudnak a korral járó fertilitás csökkenésről nem vezet szükségképpen oda, hogy elfogadják, ez őket is érintheti. Egy őket célzó információs stratégiának ezt is érdemes figyelembe vennie. A cikkekből az is kirajzolódik, hogy statisztikai adatok prezentálásánál potenciálisan nagyobb hatást lehetne elérni esetek bemutatásával az információnyújtási folyamatban.

I.2. AZ ELEKTÍV PETESEJTFAGYASZTÁSSAL SZEMBENI ELLENÁLLÁS ÉS A NEMI ALAPÚ ORVOSI PATERNALIZMUS A MEDDŐSÉGI KLINIKÁK DOLGOZÓI KÖRÉBEN

Sándor Judit, Vicsek Lilla és Bauer Zsófia (2018) *Medicine, Health Care and Philosophy* folyóiratban megjelent cikkükben a feminista bioetikai szemléletmódot alkalmazva az orvosi paternalizmus különböző elemeit azonosították, amelyek megtalálhatóak a nem orvosi okokhoz köthető petesejtfagyasztáshoz kapcsolódóan (amikor egy nő lefagyasztja a petesejtjeit abból a célból, hogy amikor idősebb lesz és már rosszabb minőségűek lennének a petesejtjei, akkor nagyobb eséllyel lehessen gyereke). A tanulmány empirikus bázisát magyarországi IVF klinikákon dolgozó szakemberekkel készített interjúik adták. Az összegyűjtött adatok bioetikai analízisén alapulva úgy érveltünk, hogy amikor az új reprodukciós technológiák lehetővé teszik a nők számára, hogy szélesítsék reprodukciós választási lehetőségeiket, az orvosi paternalizmus hagyományos formáihoz egyfajta nemi paternalizmus (gendered paternalism) is kapcsolódhat. Az eredmények azt mutatták, hogy a meddőségi klinikák orvosainak és egészségügyi dolgozóinak véleményei nemcsak technikai elemeken alapultak, mint például az eljárás hatékonysága és biztonsága, de összefonódtak azzal, amilyen életstratégiákat vártak el a nőktől. Jellemző volt az a szemlélet, amely az elektív petesejtfagyasztást végső soron egoista választásnak tekintette. Az IVF munkatársainak mintáján azonosított nemi alapú, orvosi paternalista magatartás elemei többek között a következők voltak:

1. az elektív petesejtfagyasztás választását nem, mint egy olyan döntést látták, hogy valaki szeretne gyermeket, hanem, annak tekintették, hogy ez azt jelenti, hogy a nő NEM szeretne gyermeket egy olyan életkorban, ami megfelelő;
2. hagyományos nemi attitűdök a nők és a karrierjük kapcsán, a technológiát igénybe vevő nőkkel kapcsolatos negatív karrierista sztereotípiák;
3. érvek jelenléte, miszerint, az, hogyha egy férfi idősebb korban lesz apa, az rendben van;
4. valamint konzervatív attitűdök a születés időzítéséhez kapcsolódóan a biológiához és a természethez kapcsolódó érvekre építve.

Jellemző volt az az attitűd is, hogy a nőket nem tekintették kompetens döntéshozónak a saját reprodukciójukkal kapcsolatban, és szigorú korlátozásokat pártoltak a technológia kapcsán, amely szerintük a nők, a potenciális gyermek vagy a társadalom érdekében állt.

I.3. DÖNTÉSHOZATAL ÉS AZ EMBRIÓ KONSTRUÁLÁSA: ETIKAI KERETEK A LOMBIKÉBI ELJÁRÁSBAN RÉSZTVEVŐ MAGYAR PÁCIENSEK KÖRÉBEN

A különböző társadalmak között nagy eltérések vannak az in vitro fertilizációs (IVF) eljáráshoz kapcsolódó technopolitikai kultúra tekintetében. Egy adott ország IVF kultúrájának

lényegi jellemzője, hogy hogyan tekintenek az embrióra. A korábbi embrióképet vizsgáló kutatások főként olyan országokra koncentráltak, ahol hangsúlyos szerepet töltöttek be a nyilvánosságban az embriók morális státuszához kapcsolódó viták. Egyik vizsgálat során, Vicsek Lilla, Bauer Zsófia és Szolnoki Noémi (egyetemi hallgató) az embriókép megjelenési formáit kutatta hazánkban, ahol viszont nem zajlott számottevő társadalmi vita ezekről a kérdésekről (bár épp a kutatás lezárása után kezdtek különböző álláspontok megjelenni a sajtóban). Két magyar tanulmányt írtunk: egy magyar könyvfejezetet (Vicsek-Szolnoki 2018), egy ehhez képest nagyobb empirikus anyagon alapuló, más fókusszal dolgozó magyar nyelvű tanulmányt (Vicsek-Bauer-Szolnoki 2018). Valamint Sándor Judittal közösen készül Vicsek Lillának és Bauer Zsófiának egy angol nyelvű, külföldi folyóirathoz benyújtani tervezett tanulmánya, amelyik a témát más elméleti keretekbe ágyazza be. A lekérdezésben közreműködött még Paksi Veronika is. A tanulmányok a laikus moralitást vizsgálják a szociológia, a Science and Technology Studies és a bioetika metszetében. A Vicsek-Bauer-Szolnoki (2018) tanulmány azt tárgyalja, hogy lombik páciensek beszámolóiban milyen etikai keretek hogyan jelentkeznek az embrióval kapcsolatos döntéseik során (ennek részeként vizsgálva azt is, hogy milyen szempontok jelentkeznek annál a döntésnél, hogy egyáltalán részt vegyen a pár lombik eljárásban). A tanulmány is kitér, hogy az embriók és az alkalmazott etikai keretek kapcsán mit kommunikálnak a páciensek felé a meddőségi klinikán dolgozók, és ez miként befolyásolhatja gondolkodásukat és döntéseiket. A kutatás keretében 20 félig-strukturált interjú készült páciensekkel, valamint megfigyelésekre is sor került egy meddőségi klinikán (laboratóriumban, írásos anyagok elemzése). Manapság, amikor számos biopolitikai döntés a páciensekre delegálódik, a pácienseknek egy sor különféle döntést kell meghozniuk lombikeljárásuk során. A tanulmányban bemutatjuk, hogy a kérdezettek lombikeljárásról folytatott diskurzusában a domináns etikai keret a gyógykezelési etikai keret volt. Az interjúalanyok beszámolóí és a terepkutatás alapján kísérletet teszünk arra, hogy rekonstruáljuk, hogy a klinikai környezet hogyan erősítheti ezt az etikai keretet. Ez a ráerősítés többek között nyelvi kódok, vizuális tartalmak segítségével, valamint ontológia manipuláció alkalmazása révén (amikor a biológiai entitásokat lényegileg más jellegűnek prezentálják a pácienseknek aszerint, hogy milyen sorsot javasolnak számukra) valósul meg. Az is megfigyelhető volt az interjúalanyok körében, hogy döntéseik tükrében módosult az általuk alkalmazott etikai keret, így megjelentek olyan kisebbségi etikai keretek, mint például tulajdonetikai keret, rokonságetikai keret, tudomány fejlődéséhez kapcsolódó etikai keret, más páciensek segítéséhez kapcsolódó etikai keret, puha életetikai keret. Mivel jellemző volt, hogy elsősorban az adott életszakasz problémáira koncentráltak és nem tekintettek távolabbra, például a sikeres gyermekvállalás utáni időszakra, ezért többen gyerekszülés után szembesültek azzal a morális dilemmával, hogy mi legyen a maradék fagyasztott embrióik sorsa. Voltak, akiknél ekkor egyfajta „puha” életetikai megfontolás is megjelent, ami miatt elhalasztották az embriók megsemmisítését még akkor is, ha úgy vélték, már nem szeretnék több eljárásban részt venni.

I.4. STANDARDOK MEGFORMÁLÁSA AZ ASSZISZTÁLT REPRODUKCIÓ TERÜLETÉN:

Vicsek Lilla Manuela Perrottával (University of London kutatója) közösen a standardok megformálást vizsgálta egy magyar meddőségi klinikán. A kutatás egy nagyobb magyar meddőségi klinikán végzett megfigyeléseken alapul. A cél a szervezettudományok standardizációs irodalmához való hozzájárulás volt: vitába szállni azzal, ahogy a jelenlegi írások a standardokat értelmezik. Ehhez a poszt-Cselekvő-Hálózat-Elmélet „enactment” koncepciójára építettünk (az enactment fogalom megfelelő magyar fordítása meghaladja a jelenlegi beszámoló kereteit). Ez a fogalom azt a munkát hangsúlyozza ki, amely szükséges

ahhoz, hogy a standardokat lokális gyakorlatokba és meglévő szervezeti konfigurációkba integrálják. A standardizáció azon elemeit helyezük a középpontba, amelyek a tudás szituált, kontextuális és kontingens természetéhez kapcsolódnak. Elméleti keretünkbe ágyazottan elemeztük a meddőségi klinikán a dolgozók gyakorlatát a standardokhoz kapcsolódóan, valamint hogy hogyan segítette munkájukat a professzionális tudás. Három stratégiát állapítottunk meg, amivel az elemzett szervezet egyensúlyozta a standardizációs szükséglet és a napi munka gyakorlatának teljesítésének igényeit a bizonytalan körülmények közepette:

1. fluiditás és flexibilitás engedése a standardok alkalmazásánál,
2. a fluiditás és flexibilitás határainak megszabása,
3. a kontextus-specifikus és szisztematikus hibák megindoklása.

I.5. NETNOGRÁFIA: MEDDŐSÉGI FÓRUMOK KVALITATÍV ELEMZÉSE: aggodalmak, remények és egyenlőtlenségek

Nemcsak maga a meddőség okozhat családi és egyéni krízist, maguk a meddőségi kezelések is szignifikáns érzelmi nehézségekkel járhatnak. Emiatt fontos megvizsgálni nemcsak azt, hogy hogyan élnek meg az érintettek a saját meddőségüket, hanem azt is, hogy hogyan vélekednek saját kezeléseik kapcsán. Bauer Zsófia (2013) tanulmányában asszisztált reprodukív technológiákat igénybe vevő meddő nők mindennapi tapasztalatait vizsgálta internetes fórumok üzeneteinek elemzése révén. A vizsgálat fókuszpontjában az állt, hogy hogyan értelmezik a fórum résztvevők saját állapotukat és kezeléseiket, milyen témákat tárgyalnak meg egymás között és hogyan kommunikálnak egymással a saját internetes közösségükben. Az elemzett szövegekben a “bánat retorikájának” és a “remény retorikájának” a kombinációja volt megfigyelhető. Az utóbbi retorikában megjelent a technológiai fejlődésbe vetett hit, valamint egymás altruista támogatása (a csoportban megfigyelhető volt, hogy akiknek sikerült teherbe esni/szülni, biztató bejegyzéseket írtak a csoport többi tagja számára). Ezt a tanulmányt később továbbfejlesztve Bauer Zsófia azt is vizsgálta, hogy a női fórumtagok értelmezésében a férfi társak hogyan élnek meg a pár meddőségi problémáit, a kezeléseket és hogyan hozzák meg a kezelési döntéseket.

Egy másik konferencia tanulmányban Bauer (2014a) egyéb adatok, jogszabályok elemzése mellett szintén páciensek online diskurzusait vizsgálta. Azt találta, hogy a magyar rendszerben jelenlévő sokfajta egyenlőtlenség közül leginkább az anyagi dimenzió foglalkoztatta a pácienseket.

I.6. „LAIKUS SZAKÉRTŐ” PÁCIENSEK, AVAGY A VÁLTOZÓ ORVOS–BETEG VISZONY MEGÉLÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE A MEDDŐSÉGKEZELÉSI ELJÁRÁSBAN

Fórum-elemzésre épülő vizsgálata során Bauer Zsófia (2014b) az asszisztált reprodukív technológiákat alkalmazó meddőségkezelési eljárásban résztvevő nők tapasztalatait és élményeit vizsgálta, arra a kérdésre keresvén választ, hogy melyek a technológiával és elsősorban a technológiát alkalmazó egészségügyi szakemberekkel való kontaktusuk során felmerülő legfőbb témák és problémák. Az alkalmazott elméleti megközelítés az egyéni és kontextuális tudás fontosságát hangsúlyozó, laikus szakértelemre hivatkozó tudományos irányzat volt. A kutatási eredmények azt sejtetik, hogy a laikus szakértelem és kontextuális tudás presztízse növekszik, míg az egészségügyi szakemberek és az intézményesített gyógyászat iránti bizalom gyengül, a kezeléseket iránti attitűdök terén új dinamika van kialakulóban.

I.7. PREIMPLANTÁCIÓS GENETIKAI VIZSGÁLATOK REPREZENTÁCIÓJA A MAGYAR ONLINE HÍRMÉDIÁBAN

Kádár Eszter (2016, 2017) egyetemi hallgató, a kutatási projekt egyik gyakornoka, Vicsek Lilla témavezetése alatt szakdolgozatában, valamint az abból írt két cikkében médiaelemzést végzett. A laboratóriumi körülmények között végzett reprodukciós eljárások során alkalmazott preimplantációs genetikai vizsgálatok a géntechnológia egyik legellentmondásosabb területének tekinthetők. Az embriókon végzett genetikai tesztek, a legrátermettebb embrió kiválasztásával és így a ki nem választott embriók elpusztításával járnak. Ennek következtében az eljárások alkalmazása olyan morális kérdéseket vet fel, mint hogy mikortól számítjuk az emberi élet kezdetét, mik az embrió rátermettségének feltételei, vagy hol húzódnak az emberi akarat szabadságának határai. Felmerül a kérdés, hogy vajon joga van-e az embernek megszabni az érdemes élet kritériumait. E kutatás keretében végrehajtott kvalitatív foucauldianus diskurzuselemzés a téma magyar online médiában megjelenő reprezentációira koncentrált. Az elemzés során három fő diskurzust lehetett elkülöníteni: a szülőkhöz kapcsolódó diskurzust, az embrióhoz kapcsolódó diskurzust, és a technológia alkalmazásával kapcsolatos diskurzust. Az elemzés során az is kirajzolódott, hogy a kockázat, a felelősségvállalás és az autonóm szabad döntés narratívái fontos szerepet játszottak a téma online média reprezentációjában.

I.8. HÁLÓZATOK A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOKBAN

Mivel a kutatásaink építettek különböző Science and Technology Studies megközelítésekre, és ezen belül a meddőségi klinikán a standardizációra fókuszáló vizsgálódás a Cselekvő-Hálózat-Elméleti tradíció újabb változatához köthető, ezért Vicsek Lilla, Király Gábor, és Kónya Hanna hasznosnak tartotta vizsgálni a Cselekvő-Hálózat Elmélet és az SNA (társadalmi kapcsolatháló elemzés) közötti kapcsolódási pontokat (Vicsek-Király-Kónya 2016).

I.9. ONLINE FÓKUSZCSOPORTOK ALKALMAZÁSA

Egészségügyi kényes témák esetén különösen hasznosnak bizonyulhat online fókuszcsoporthoz alkalmazása, a kutatási projekt során mi is több esetben használtuk ezt a módszert. Vicsek Lilla két tanulmányban vizsgálta az ezekhez kapcsolódó módszertani kérdéseket (egy külföldi folyóiratcikkből (2016), és egy magyar nyelvű cikkből (2017)), utóbbiban tágabban vizsgálva a kérdéskört, és kiegészítve még észrevételekkel, ami miatt azt gondoljuk, hogy a magyar lett az erősebb verzió. Az utóbbi évtizedekben a fókuszcsoporthoz számos, különböző online változata jelent meg. A cikkekben a szerző mellett érvel, hogy a szöveges kommunikációt tartalmazó csoportoknak számos praktikus előnyük van; és még manapság amikor videós fókuszcsoporthoz is sor kerülhet, érdemes alkalmazni őket. Ugyanakkor nagyon oda kell figyelni arra, hogy hogyan történik az ilyen virtuális fókuszcsoporthoz kivitelezése, mert nem megfelelő kialakítás esetén a kapott eredmények túl szegényesek lehetnek. A cikk tárgyal számos olyan opciót, amelyeket alkalmazva egy-egy gépelt csoport hatékonysága növelhető. Ezekben felül kitér arra is, hogy a teljesebb kép kialakítása érdekében hasznosnak bizonyulhat egy kutatás során mind szinkron, mind aszinkron begépelős fókuszcsoporthoz alkalmazni. A szövegesen is zajló csoportokat érdemes lehet gazdagítani fotó- és videófeltöltési lehetőségekkel is. Megfontolandó az is, hogy az online kvalitatív kutatási lehetőségek még jobban kiaknázhatók, ha kihasználják a közösségi oldalakat is az adatgyűjtéshez és a lebonyolításhoz, valamint, ha az online fókuszcsoporthoz kombinálják egyéb online kutatási módszerekkel – akár egy netnográfiai projekt keretein belül.

II.A KUTATÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ TUDOMÁNSZERVEZÉS

II.1. MŰHELY, HALLGATÓK, DOKTORANDUSZOK BEVONÁSA A KUTATÁSBA, TEHETSÉGGONDOZÁS: Fontosnak tartottuk hallgatók bevonását a kutatási projektbe és a tehetséggondozást. A kutatások különböző részfeladataiba 17 gyakornok kapcsolódott be az évek során. Vicsek Lilla négy szakdolgozó és egy Ph.D. hallgató témavezetője volt a reprodukív technológiák témaköréhez kapcsolódóan, és két további doktorandusz működött közre a kutatásokban. A szakdolgozatokról: 1. Szabó Evelin – a reprodukív technológiák kapcsán végzett attitűdvizsgálatot - egyetemi TDK versenyen II-ik helyezést ért el Szociológia szekcióban, 2. Kádár Eszter: preimplantációs genetikai diagnózis keretezése a médiában – két cikk született belőle (lásd kutatási eredmények részben), 3. Szolnoki Noémi: reprodukív technológiák biopolitikai megközelítése témakör – ebből továbbfejlesztve közös publikációk készültek a hallgatóval (lásd kutatási eredmények részben embriók témakör), 4. Kiss Eszter: asszisztált reprodukív technológiák etikai és szociológiai vetületei orvostanhallgatók körében – online fókuszcsoportos módszer alkalmazásával – hallgató tovább fejlesztve előadta konferencián Bauer Zsófiával. Célunk volt a *Science and Technology Studies* népszerűsítése is hallgatók körében. Ehhez a tágabb területhez kapcsolódóan öt szakdolgozatot és három TDK dolgozatot írtak hallgatók, ezek közül az egyik OTDK III-ik helyezést ért el, egy másik különdíjat az egyetemi TDK-n (témavezető: Vicsek Lilla).

II.2. ISMERETTERJESZTÉS, ALKALMAZOTT TANULMÁNY, HONLAP, TÁRSADALMI HASZNOSÍTÁS: Cél volt az is, hogy a meddőség és a reprodukív technológiák témakörének társadalmi kérdéseiről szó essen olyan terepeken, ahol erről laikusok is hallhatnak. Ennek egyik eleme volt Vicsek Lillának a Civil rádió felkérésére adott rádióinterjúja 2014 végén. Készítettünk egy alkalmazott tanulmányt is, amelyben feltérképeztük a meddőségi kezelésben részesülő női páciensek tapasztalatait, véleményeit és igényeit. A páciens véleményekre alapozva kijelöltünk olyan megvalósítható fejlődési, fejlesztési irányokat, amelyek segítségével könnyebben kezelhetővé válnak a páciensek által tapasztalt nehézségek és aggályok (Bauer – Pálóczi 2018). Úgy gondoljuk, hogy ezen felül több kutatott témánk, cikkünk eredményeinek figyelembevétele segítheti egy hatékonyabb társadalmi megoldás kidolgozását (kiemelnénk akár például a fertilitási tanulmány alapján a kommunikációs stratégiára levonható következtetéseket, stb.). A kutatási projekt honlapján bemutatjuk a kutatás főbb eredményeit és elérhető a tanulmányok szövege: <http://web.uni-corvinus.hu/szoc/reprotech.htm>. Az alkalmazott tanulmány és a honlap linkjét olyan fórumokra is feltettük, amelyeket meddőségi eljárásokban résztvevő páciensek olvasnak. Úgy véljük, az ismeretterjesztést, a kutatás gyakorlati vonatkozásait, társadalmi hasznosítását a jövőben még erősítenünk kellene, főleg mivel az eredmények egy részének jelentős gyakorlati, társadalmi relevanciája van.

II.3. ELŐADÁS, KONFERENCIASZEKCIÓ SZERVEZÉS KÜLFÖLDÖN ÉS ITTHON: A projekt résztvevői eredményeiket számos külföldi és magyar konferencián előadták (összesen 8 db külföldi és 9 db magyarországi konferencia előadást tartottak a projekthez kapcsolódóan). Ezen felül négy konferenciaszekciót is szerveztünk a kutatás területéhez kapcsolódóan. Egyik terepe a külföldi kutatók iránti nyitásnak a grazi Critical Issues in Science, Technology and Society Studies konferencia volt, ahol Vicsek Lilla az Emerging Configurations of Biomedical Technologies szekció egyik szervezője, szekcióvezetője volt 2015 tavaszán. A grazi szekció szervezése mellett, három szekciót szerveztünk hazánkban is a kutatás területéhez kapcsolódóan. Tudományszervezési tevékenységhez tartozott még, hogy 2015 tavaszán Sándor Judit és Vicsek Lilla a CEUra előadást szervezett, amelyen Manuela Perrotta adott elő a lombikeljárás kérdéskörének társadalmi vetületeiről.

II.5. ELISMERÉSEK, DÍJAK: Bauer Zsófia (2013) meddőségi fórumelemzése díjat nyert a fiatal kutatók szimpóziumán (Best Paper Award 2013). Korábban tárgyaltuk a TDK sikereket is. Vicsek Lilla kutatómunkáját a Bolyai János Ösztöndíj kuratóriuma kiemelkedőnek minősítette és azt Emléklappal jutalmazta.

Bibliográfia

- Bauer Zs. (2013), „Bound together by Fate and Faith. A Qualitative Analysis of Online Discussions on Assisted Reproduction in Hungary.”, *Proceedings of FIKUSZ '13 Symposium for Young Researchers, 2013*. http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/09_Bauer_Zsofia.pdf (utolsó letöltés: 2015. III. 21.)
- Bauer, Zs. (2014b), “Laikus szakértő páciensek, avagy a változó orvos- beteg viszony megélése és értékelése a meddőségkezelési eljárásban”, *Kultúra és Közösség*, 3, pp. 159-172. http://epa.oszk.hu/02900/02936/00018/pdf/EPA02936_kultura_es_kozosseg_2014_03_159-172.pdf
- Bauer Zs. (2014a), *Systematic inequalities in medically assisted reproduction in Hungary – the patients' perspective* - STS Conference - Graz, 5-6 May 2014. (academia.edu-n hozzáférhető)
- Bauer Zs. – Pálóczi B. (2018), Meddőségkezelési gyakorlatok páciens szemmel – Problémák és megoldási javaslatok. Alkalmazott tanulmány. Budapest, kézirat, http://web.uni-corvinus.hu/szoc/doc/reprotech_tanulmany.pdf, (a kutatás honlapján hozzáférhető: <http://web.uni-corvinus.hu/szoc/reprotech.htm>)
- Gallagher, K. M., and Updegraff, J. A. (2012), “Health message framing effects on attitudes, intentions, and behavior: A meta-analytic review”, *Annals of Behavioral Medicine*, 43, pp.101- 116. <https://doi.org/10.1007/s12160-011-9308-7>
- Kádár Eszter (2016), Lehetőség, kötelesség, kockázat: Preimplantációs genetikai vizsgálatok reprezentációja a magyar online hírmédiában, *Médiakutató*, tavasz 77-90 o. http://www.mediakutato.hu/cikk/2016_01_tavasz/05_lehetoseg_kotelesseg_kockazat.pdf
- Kádár Eszter (2017), Opportunity, obligation, risk – The representation of preimplantational genetic tests in the Hungarian online news media, *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 8/1, 48-70. DOI: 10.14267/CJSSP.2017.01.03, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2923/1/157-880-1-PB.pdf>
- Sándor Judit, Vicsek Lilla, Bauer Zsófia (2018): Let us talk about eggs!: Professional resistance to elective egg vitrification and gendered medical paternalism, *Medicine, Health Care and Philosophy*, 21/3, 311–323 o., <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11019-017-9805-y>
- Vicsek Lilla (2016): Improving data quality and avoiding pitfalls of online text-based focus groups, *The Qualitative Report*, 21:(7) 1232-1242.o. <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2368&context=tqr>
- Vicsek Lilla (2017): Online fókuszcsoporthoz alkalmazása – lehetőségek, korlátok és tanácsok a hatékonyság növelésére, *Vezetéstudomány*, 48:(4) 36-45. o. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2802/1/VT_2017n4p36.pdf
- Vicsek Lilla (2018a), Egyetemi hallgatóknak gyermekvállalási tervei és értelmezései a korhoz kapcsolódó fertilitás csökkenésről, *socio.hu*, 8/3, 80-106. o. https://socio.hu/uploads/files/2018_3/29_vicsek.pdf
- Vicsek Lilla (2018b) Fertility myths, technology myths and their sources, *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, megjelenés alatt, 9/2. szám.
- Vicsek Lilla, Király Gábor, Kónya Hanna (2016): Networks in the Social Sciences: Comparing Actor-Network Theory and Social Network Analysis, *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 7/2, 77-102. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2840/1/152-761-1-PB.pdf>
- Vicsek Lilla, Szolnoki Noémi (2015): Az embrió, mint társadalmi-kulturális entitás: Az embriók konstruálása a lombik bébi eljárásban résztvevő magyar páciensek körében. In: Kisdí, Barbara (szerk.): *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*, 150–167. o. Budapest: L'Harmattan. http://real.mtak.hu/29263/3/embrio_mint_tarsadalmi_kulturalis_entitas.pdf
- Vicsek Lilla, Bauer Zsófia, Szolnoki Noémi (2018): “A cél, hogy legyen egy kisbabád és minden mást félreteszél - Etikai keretek az embriókkal kapcsolatos döntéseknél a lombikeljárás során. Budapest, kézirat.
- Zillmann, D. (1999) Exemplification theory: Judging the whole by some of its parts. *Media Psychology*, 1, 69–94. https://doi.org/10.1207/s1532785xmep0101_5
- Zillmann, D. (2006) Exemplification Effects in the Promotion of Safety and Health. *Journal of Communication*, 56, S221–S237. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00291.x>